

NÂBÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Halil SUNKUR

Hikemî şiirin divan edebiyatındaki en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Nâbî'nin doğumunu kaynaklar, Şanlıurfa'da 1642 yılında gerçekleştiğini kabul etmektedir. Gerçek adının “Yusuf” olduğunu, ancak bunula birlikte daha çok “Nâbî” mahlasıyla tanınıp temayüz ettiği aktarılmaktadır. Tarihi kaynaklar onun ilmi yönden yüksek mertebelere ulaşmış, Gaffarzâde veya Karakapıcılar ailesine mensup olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde, Nâbî de Hayriyye'sinin baş tarafında oğluna, atalarının ilim sayesinde yüksek mertebelere ulaştıklarını ve nesebinin ünlü olduğunu belirtmektedir.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Şanlıurfa'da geçirmiştir. Hayatının bu devrelerinde iyi bir tahsil aldığı belirtilmektedir. Arapça ve Farsçayı da iyi bir derecede bildiği anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre gençken intisap ettiği Şeyh Yakup adındaki, şeyhinin teşvikiyle veya Şanlıurfa'da arzuhalcilikle uğraştığı esnada bir mutasarrıfın dikkatini çektiği ve bu şekilde onun İstanbul'a gitmesi için onu teşvik ettiği rivayet edilmektedir.

İstanbul'a ilk gittiği esnada aradığını bulamadığı, ancak daha sonra, Sultan IV. Mehmed'in musâhibi Damad Mustafa Paşa ile tanıştığı ve onun ölümüne kadar (1098/1687) süren bu dostluk sayesinde oldukça rahat bir hayata kavuştuğu öğrenilmektedir. Musahibin ikinci vezirlik payesine erişmesi neticesinde Nâbî'yi de kâtibi olarak tayin ettiği bu durum neticesinde Nâbî'nin de dönemin şairlerinden biri olan Nâilî gibi tanınmaya ve şiirlerinin başta ilim çevreleri olmak üzere hassaten zamanın şuarâsı tarafından takdir edilmeye başladığı anlaşılmaktadır. IV. Mehmed'in yakın çevresine girdiği bu dönemde Musâhib Mustafa Paşa'nın maiyetinde Lehistan seferine katıldı ve Kamanîçe'nin fethi üzerine iki tarih düşürdü. Bunlardan biri kale kapısına da işlenmiştir. Padişahın Edirne'de bulunduğu 1086 (1675) yılında şehzadeler için düzenlenen ihtişamlı sünnet düğününe katılan Nâbî on beş gün devam eden bu şenlikleri Sûrnâme'sinde âdeta bir belge niteliğinde anlatır.

Kaynaklar onun, daha sonra hac farizesini eda etmek için (1678-79) padişaktan izin aldığı ve bu durum neticesinde zamanın Mısır Valisi Abdurrahman Abdi Paşa'ya bu konuda bir de ferman yazdığı, olumlu netice alması neticesinde, himaye ettiklerinden biri olup sonradan sadrazamlığa kadar yükselen Râmi Mehmed'yi de yanına alarak Urfa yoluyla Medîne-i Münevvere'ye varınca Nâbî'nin, “Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdır bu” mısraıyla başlayan ünlü na't-gazelini bu esnada kaleme aldığı kabul edilmektedir. Şairin bu hac yolculuğu esnasında Tuhfetü'l-Haremeyn adlı bir eser kaleme aldığı ve İstanbul'a dönüşüyle birlikte Mustafa Paşa'nın Kethüdalığına yükseltildiği belirtilmektedir.

Nâbî'nin daha sonra kendi arzusuyla kethüdalıktan ayrıldığı, bu görevinden ayrıldıktan sonra, “dostun vefasızlığı” mahiyetinde, çevresine sitemle dolu olan “Kasîde-i Azliyye”yi yazdığı belirtilmektedir. Mustafa paşa Kaptan-ı Deryalıkla saraydan uzaklaştırıldığında da, Nabî onunla birlikte giderek, 1687 yılında ölümüne kadar onunla birlikte Boğazhisar'da (Seddülbahir) kaldığı belirtilmektedir. Mustafa Paşa'nın vefatından sonra Halep'e yerleşmiştir. Halep'te evlenip devletin kendisine sağladığı maaşla tahsis edilen mâlikânede rahat bir hayat yaşadığı belirtilmektedir.

Kaynaklar Oğullarından, Ebülhayr Mehmed Çelebi ve Mehmed Emin'in Halep'te dünyaya geldiğini belirttikten sonra, tahta oturan padişah II. Mustafa ve (1703), III. Ahmed'e birer cülûs kasidesi kaleme alıp yolladığı belirtilmektedir. Halep'te ikamet ettiği esnada, orada bulunan devlet erkânına ve yörenin önde gelen Hacı Ali Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa, Daltaban Mustafa Paşa gibi şahsiyetlere çeşitli kesideler yazdığı ve bu dönemde oğullarından Ebulhayr'a yazdığı ifade edilen “Hayriye”sini yazdığı belirtilmektedir.

Çorlulu Ali Paşa sadârete getirilmesiyle birlikte Nâbî'nin mâlikânesi elinden alınmış ve aylığı kesilmişse de bu durumun uzun sürmediği, bununla birlikte şairin, “Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz” mısraı ile başlayan gazelini de bu günlerde yazdığı söylenmektedir.

Halep valisi Baltacı Mehmed Paşa ikinci defa sadrazamlığa getirilince tekrar İstanbul'a gitmiş, giderken de yanında Nâbî'yi de götürmüştür. Bu vesileyle Nâbî'nin yazdığı methiye İstanbul'da ilim çevrelerince bihayli kabul görmüştür. Nâbî, bu son İstanbul devresinde özellikle şiir ve kültür çevrelerince zamanın şeyhü's-suarâsı olarak kabul edilmiş, büyük bir takdir ve hayranlık görmüştür. Nitekim Sâbit ve Seyyid Vehbî gibi çağın önemli şairleri Nâbî'nin İstanbul'a gelişini memnuniyetle karşılamışlardır.

Nâbî'nin devrinin önde gelen şairleri olan Seyyid Vehbî, Nedîm ve Mustafa Sâmî Bey isimlerle olan muşââreleri bu dönemde meydana geldiği belirtilmektedir. Onun 1712 senesinin baharında hastalandığı ve bunun neticesinde farsça bir tarih kitabesi yazdığı ve yazdığı bu kitabenin onun ölüm tarihine delâlet ettiği gerekçesiyle, bu durum şairin bazı çevrelerce ermiş olabileceği kanaatini uyandırmasına sebep olmuştur.

Şâir 13 Nisan 1712 tarihinde hayata gözlerini yumdu. Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi sofasına defnedildi. "Zelîhâ-yı cihandan çekti dâmen Yûsuf-ı Nâbî" ve "Gitti Nâbî Efendi cennete dek" mısraları onun ölümüne düşürülmüş tarihlerdendir.

Kaynaklar, onun zeki, tatlı dilli, hoş sohbet, kadirşinas, güzel konuşan ve şiire kazandırdığı hikemî üslupla kendisinden sıkça söz ettirmeyi başarmış bir şiir ustası kabul etmektedir. Divan edebiyatının sırf ağdalı ve sanat için sanatın etkisinden sıyrılarak, anlamı ön planda tutan, manzumelerinde hem düşünen hem düşünmeye sevkeden ifadelerle sahip bulunduğu Türk şiirindeki hikemî tarzın en mühim temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Şiirlerinde sosyal meselelere parmak bastığı ve bu sorunlara birtakım çözüm önerileri sunduğu yapılan incelemeler neticesinde tespit edilmiştir. Ayrıca şairin musikiyle hemhal olduğu bu itibarla da rehâvî makamında bir gazel bestelediği ifade dilmektedir. Nâbî'nin şiire kazandırmış olduğu hikemî tarzdaki üslup neticesinde daha sonra şiir çevrelerinde Nâbî Okulu diye adlandırılan hikemî şiir okulunun doğmasına zemin hazırlamıştır.

Eserleri:

A-) Manzum eserleri.

1. Divan
2. Divânçe
3. Hayriyye
4. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn
5. Hayrâbâd

B-) Mensur Eserler

1. Tuhfetü'l-Haremeyn
2. Münşeât
3. Fetihnâme-i Kamanîçe
4. Zeyl-i Siyer-i Veysî